

УДК 351

Пашко Людмила Андріївна

професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління
при Президентові України,
доктор наук з державного управління, професор

Гнітько Інеса Валеріївна

магістр публічного управління та адміністрування,
кандидат фармацевтичних наук

**ПРОФЕСІЙНЕ ЗДОРОВ'Я В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА**

Анотація. Статтю присвячено проблемі професійного здоров'я в системі публічного управління. Досліджується проблема неоднозначності його співвідношення з традиційним розумінням здоров'я взагалі. Визначається сутність професійного здоров'я державного службовця та аналізуються його основні структурні компоненти для окреслення його специфіки. Обґрунтовується потреба детального розгляду чинників, що визначають особливості професійного здоров'я державного службовця, а саме: внутрішніх чинників (регуляторні властивості організму, особливості фізичного, психічного і соціального, духовного благополуччя тощо) та зовнішніх (умови праці, професійні стресори, специфіка професійної діяльності).

Ключові слова: професійна діяльність у системі публічного управління, професійне здоров'я державних службовців, професійне довголіття.

Pashko L.A., Gnitko I.V. The essence and structure of professional health in the system of public administration

Annotation. The article considers the essence of professional health and reaches the problem in the system of public administration. The problem of ambiguity of its relation with the traditional understanding of health in general is studied. The essence of professional health of the civil servant is determined and its main structural components are analyzed, in order to define its specifics. The necessity of detailed consideration of factors determining the peculiarities of professional health of the civil servant is substantiated, namely: internal (regulatory properties of the organism, peculiarities of physical, mental and social, spiritual well-being, etc.) and external factors (labor conditions, professional stressors, specifics of professional activity).

Key words: professional health, professional activity in the system of public administration, structure of professional health.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ефективне виконання посадових обов'язків державним службовцем об'єктивує проблему збереження його професійного здоров'я, що розуміється як діагностичний критерій та сукупність показників здоров'я особистості під

час професійної діяльності в органах державної влади з урахуванням негативних чинників, які її супроводжують. Причому важливою умовою збереження професійного здоров'я є стійкість державного службовця до стресових чинників, можливість адаптуватися до них і обирати найменш шкідливі для здоров'я способи реагування на їх дію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить проведений аналіз, феномен професійного здоров'я привертав і привертає увагу та викликає зацікавленість передусім зарубіжних дослідників. Свідченням такої зацікавленості є використання ними більше кількох десятків визначень поняття професійного здоров'я [1; 2; 4; 6; 7; 8; 9; 10; 11]. Усі вони свідчать про те, що професійне здоров'я є складним феноменом глобального значення, що має розглядатися як управлінська, філософська, соціальна, економічна, особистісна, психологічна, біологічна та медична категорії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість учених розглядають професійне здоров'я як властивість організму, що зберігає потрібні компенсаторні та захисні механізми, які забезпечують професійну надійність і працездатність за всіх умов професійної діяльності особистості. На нашу думку, невирішеним залишається питання визначення професійного здоров'я не тільки через його функціональне призначення (збереження потрібних компенсаторних і захисних механізмів відновлення порушення стану організму), а й через аналіз чинників, що визначають особливості професійного здоров'я в системі публічного управління.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити сутність і структуру професійного здоров'я в системі публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Сучасна професійна діяльність у системі публічного управління може впливати на державного службовця

як позитивно, так і негативно. Причому в результаті впливу негативних чинників праці в нього може виникнути хронічна перевтома, емоційне напруження та інші прояви, що можуть позначитися на стані його здоров'я в процесі виконання посадових обов'язків та професійній працездатності.

У травні 2007 р. було ухвалено Глобальний план дій з охорони здоров'я працівників на 2008-2017 рр. для створення відповідної директивної основи з метою впровадження її на національному рівні. У країнах з перехідною економікою, до яких належить й Україна, проблеми збереження здоров'я працівників набули особливої гостроти.

Слід наголосити, що під час визначення змісту професійного здоров'я виникає проблема неоднозначності його співвідношення з тим, що зазвичай розуміється під самим здоров'ям загалом. Так, з одного боку, практично здорова людина може виявитися професійно нездоровою. З іншого, - у професійно здоровій людині, яка успішно працює й добре себе почуває під час роботи, можуть виникати латентні хворобливі зміни. Тому потрібно визначити сутність професійного здоров'я державного службовця та проаналізувати його основні структурні компоненти для окреслення його специфіки.

В. Пономаренко розглядає професійне здоров'я як властивість організму, що зберігає відповідні компенсаторні та захисні механізми, які забезпечують професійну надійність і працездатність за всіх умов професійної діяльності особистості [1]. На нашу думку, доповненням до такого розуміння професійного здоров'я буде його визначення З. Дудченком, який зазначає, що професійне здоров'я, на відміну від наявних визначень здоров'я, визначається як здатність організму відновлювати порушений стан відповідно до регламентації обсягу та виду професійної діяльності [2].

Визначення професійного здоров'я Р. Березовською об'єднує й дещо розширює розуміння вищеназваних авторів. На відміну від З. Дудченка і В. Пономаренка, які розглядають професійне здоров'я переважно через його функціональне призначення, а саме збереження необхідних компенсаторних і захисних механізмів відновлення порушення стану організму, Р. Березовська визначає його як узагальнену характеристику здоров'я індивіда, що розглядається в конкретних умовах його професійної діяльності, або процес збереження та розвитку регуляторних властивостей організму, його фізичного, психічного і соціального благополуччя [3]. На наш погляд, слід звернути увагу також на духовне благополуччя, що відіграє важливу роль у професійній діяльності публічного службовця й безпосередньо впливає на особливості його професійного здоров'я.

Г. Нікіфоров визначає професійне здоров'я теж із позиції функційності, але на відміну від попередніх авторів він розглядає його дещо під іншим кутом, тобто як інтегральну характеристику функційного стану організму людини за фізичними та психічними показниками з метою оцінювання її здібностей до певної професійної діяльності, з урахуванням стійкості до несприятливих (стресових) чинників, що супроводжують певну професійну діяльність [4], адже важливою умовою збереження професійного здоров'я є стійкість до стресових чинників, які супроводжують професійну діяльність, можливість адаптуватись до них і обирати найменш шкідливі для здоров'я способи реагування на їх дію.

Крім цього, у проаналізованих нами визначеннях здебільшого внутрішні чинники характеризуються як резерви організму, що допомагають упоратися з негативною дією зовнішніх чинників. Проте внутрішні чинники також можуть негативно впливати (низька стресостійкість, занижена самооцінка, вродженні захворювання тощо) на професійне здоров'я як і зовнішньо позитивно (сприятливі умови праці,

згуртований колектив тощо). Саме тому ми вважаємо за доцільне виокремити дві групи чинників, що впливають на професійне здоров'я, а саме: «внутрішні-зовнішні» та «позитивні-негативні».

Окрім цього, Г. Нікіфоров виокремив і конкретизував три групи чинників, що впливають на професійне здоров'я та, зрештою, на професійну працездатність, тобто максимально можливу ефективність діяльності особистості, зумовлену функційним станом її організму з урахуванням фізіологічної вартості (витрачені фізичні та психічні резерви організму в процесі діяльності) [4].

Нами запропоновано схему аналізу чинників визначення показників професійного здоров'я державного службовця (рис. 1).

Фізичний статус визначається фізичним розвитком (зріст, вага тощо), фізичною підготовленістю (витривалість, швидкість тощо), показниками вегетативного забезпечення фізичної діяльності (артеріальний тиск, кількість дихальних рухів, пульс).

Психічний статус містить показники стану психічної активності в континуумі від стану функціонального спокою до психоемоційного стресу; характеристики уваги (концентрація, стійкість, перемикання тощо); особливості оволодіння знаннями вміннями та навичками (швидкість і засоби навчання, особистісні особливості навчання, тощо); сприймання, у результаті якого формується ідеальна модель об'єктивної дійсності; пам'ять (види та її основні характеристики); мислення (форми мислення та його основні характеристики); властивості особистості щодо прояву психологічного захисту тощо; спеціальні здібності.

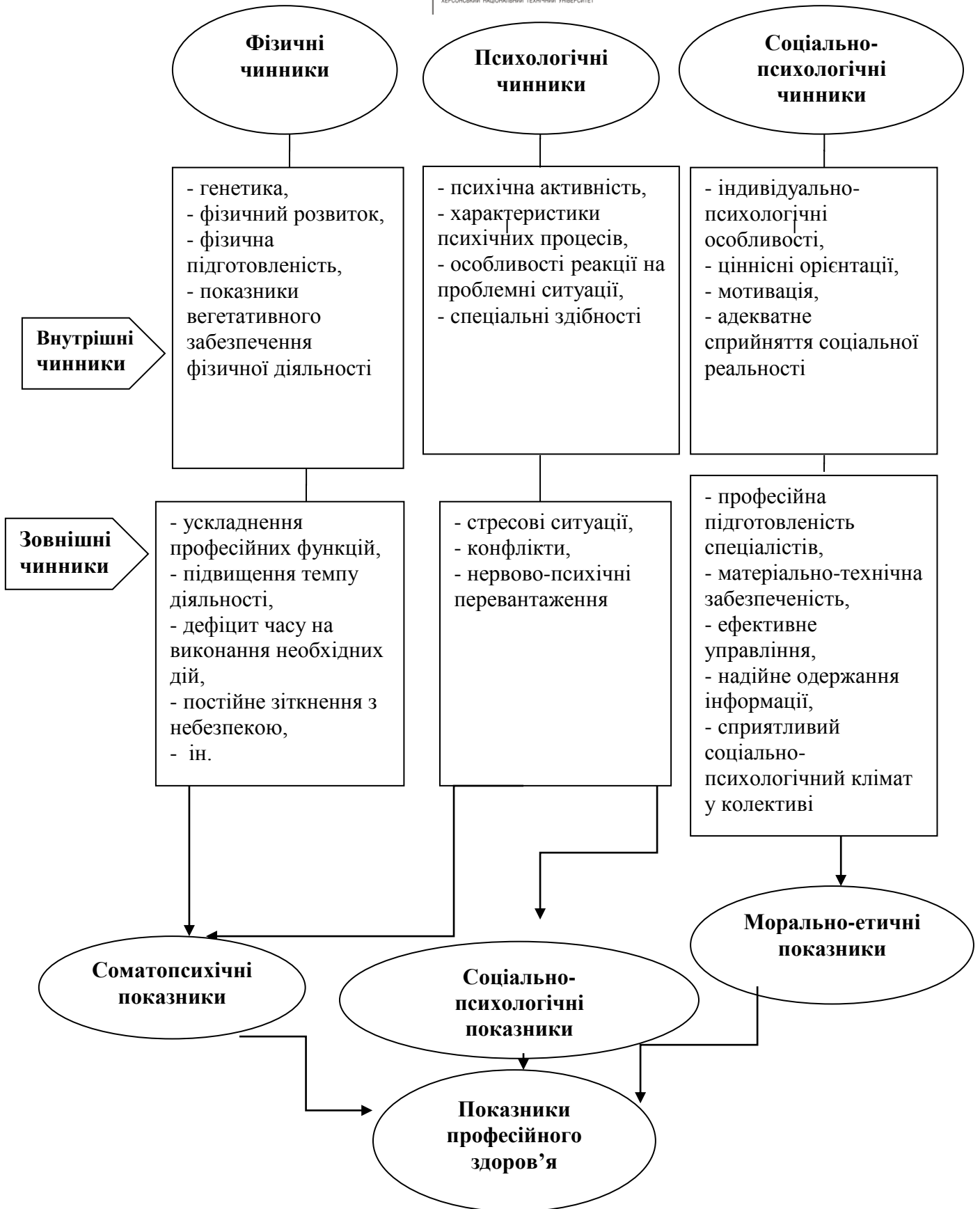

Рис.1. Чинники визначення показників професійного здоров'я

Соціальні та соціально-психологічні чинники визначають достатню комплектацію колективу, професійну підготовленість спеціалістів, матеріально-технічну забезпеченість, налагоджене ефективне управління, надійне одержання інформації, сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі.

Виходячи з вищезазначених чинників впливу, варто наголосити на тому, що окрім розподілу на фізичні, психологічні та соціальні чинники впливу, їх доцільно також розподілити на зовнішні-внутрішні та позитивні-негативні чинники. Тобто в результаті дії різноманітних зовнішніх подразників та їх інтенсивності, кількості та періодичності виникає реакція організму державного службовця, що залежить від внутрішніх резервів організму і зовнішніх можливостей їх використання. Як наслідок, зберігається професійне здоров'я, або навпаки – відбувається його послаблення з дальшою втратою можливості займатися певною професійною діяльністю.

Аналіз основних чинників впливу на професійне здоров'я в системі публічного управління та дефініцій поняття професійного здоров'я зокрема та здоров'я загалом дозволив виявити той факт, що професійне здоров'я складається з трьох основних взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних складових, якими є соціально-психологічне, соматопсихічне та морально-етичне здоров'я. Так, соматопсихічне здоров'я державного службовця – це оптимальне співвідношення між психічними процесами і фізіологічними явищами його організму в контексті професійної діяльності (під час, до і після).

Соціально-психологічне здоров'я характеризується особливостями взаємодії у форматі «державний службовець – професійне середовище». Причому воно визначається через низку показників. Основними серед них є адекватне сприйняття соціальної дійсності; адаптація до професійного

середовища; спрямованість на суспільну справу; альтруїзм; відповідальність перед іншими; безкорисливість тощо.

Морально-етичне здоров'я характеризується слідуванням нормам, принципам, кодексу, статуту публічної служби без шкоди для його здоров'я загалом.

У випадку професійних захворювань, на відміну від психосоматичних, психологічна складова може бути відсутня. Професійні хвороби (захворювання) виникають у результаті впливу на організм несприятливих чинників виробничого середовища. Причому прояви професійних захворювань часто не мають специфічних симптомів, і лише відомості про умови праці хворого дають змогу встановити належність виявленої патології до категорії професійних хвороб. Лише деякі з них характеризуються особливим симптомокомплексом, зумовленим своєрідними рентгенологічними, функціональними, гематологічними й біохімічними змінами [5].

Загальноприйнятої класифікації професійних хвороб не існує. Найбільше визнання одержала класифікація професійних хвороб за етіологічним принципом.

До порушення соціально-психологічного здоров'я в системі публічного управління ми відносимо професійний та організаційний стрес, а також синдром емоційного вигорання.

Методологічною основою поліпшення медичного забезпечення діяльності державного службовця може бути нова концепція професійного здоров'я в системі публічного управління. На підставі цієї концепції слід урахувати, що відсутність хвороби та наявність здоров'я не гарантують професіоналізм держслужбовця. Гарантом професійності та конкурентоспроможності в системі публічного управління слушно, на

нашу думку, вважаються саме психофізіологічні резерви, що є істинним показником його надійності та професійності.

Забезпечення здоров'я публічного службовця потребує створення психофізіологічних систем захисту від професійних стресів, зменшення шкідливих чинників, що надає медицині нових якостей, а саме відновленої медицини, сутність якої полягає не лише в лікуванні, а й в управлінні компенсаторними якостями організму. Цю концепцію розвинули С. Бугров, В. Понамаренко, А. Разумов [1; 12-14].

Аналіз різних наукових теорій та поглядів дозволив нам зробити висновок про те, що професійне здоров'я в системі державного управління – це стан або процес збереження та розвиток регуляторних якостей організму, його фізичного, психічного й соціального благополуччя, забезпечення високої надійності професійної діяльності, професійного довголіття та максимальної тривалості життя.

На основі аналізу нами запропоновано схему взаємозв'язку основних проблем і концепцій збереження професійного здоров'я державного службовця (рис. 2). У результаті проведеного дослідження нами було з'ясовано, що оскільки професійне здоров'я становить собою сукупність результатів за всіма напрямками, вказаними на рис. 2, воно не може бути задовільним за умов неблагополуччя хоча б однієї з них.

З проблемою професійного довголіття пов'язана концепція біологічного віку, що є базовою складовою системи здоров'я публічного службовця та має тісний зв'язок із клінічним статусом. Кількісним виразом динаміки біологічного віку є функціональні резерви організму людини.

Нами встановлено, що основним медико-біологічним компонентом, що забезпечує цілісність системи професійного здоров'я, нині постає професійне довголіття.

У різноманітних наукових джерелах і працях відомих учених професійне довголіття розглядається як характеристика генетично детермінованого та еволюційного процесу нормального біологічного старіння в конкретній соціально-економічній формації.

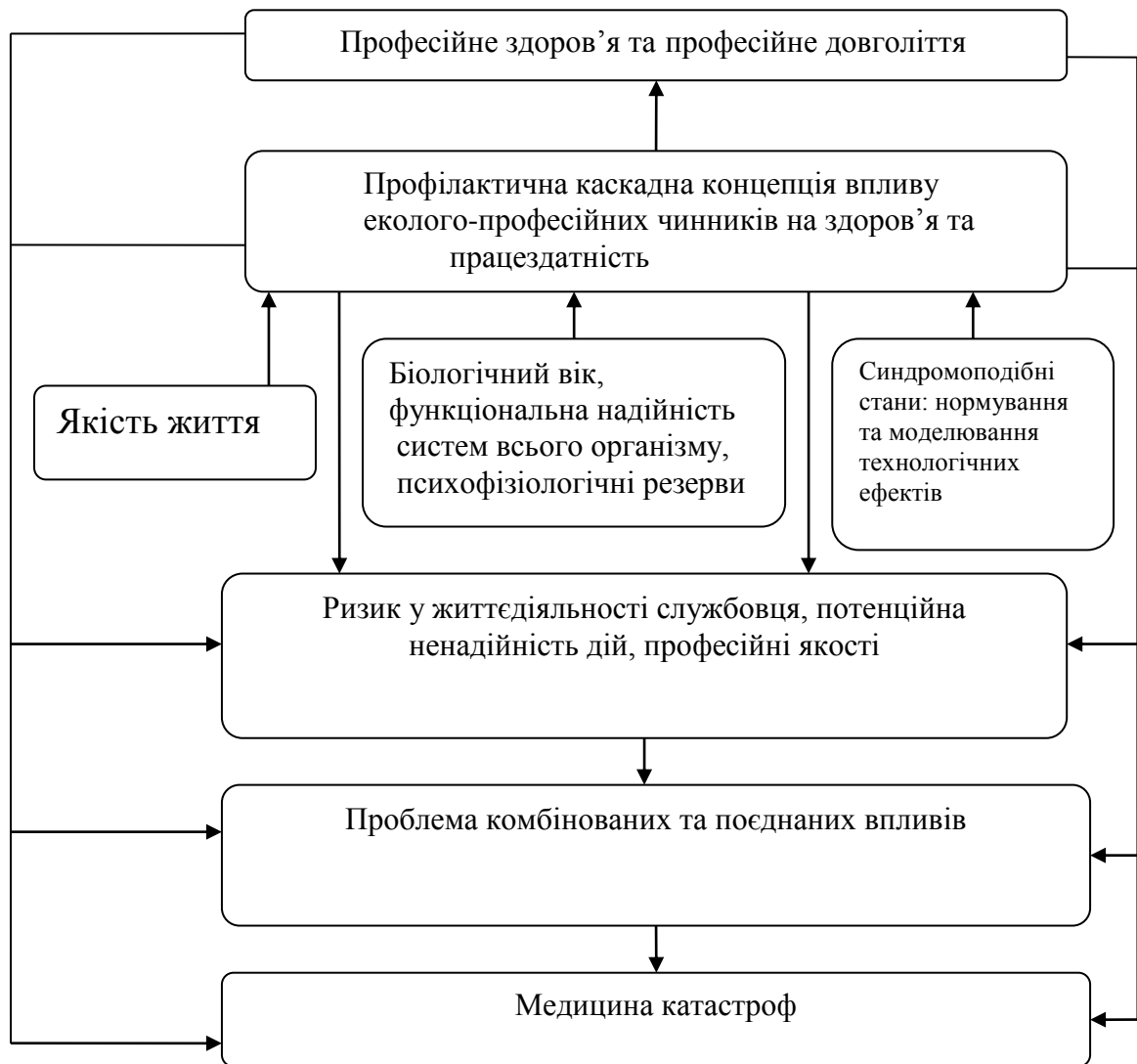

Рис 2. Взаємозв'язок основних проблем та концепцій професійного здоров'я публічного службовця

На рис. 3 нами подано систему професійного здоров'я, основними компонентами якої є клінічні, психічні та фізичні статуси. Саме вони

зумовлюють рівень функціонального стану, стійкість до екстремальних чинників і надійність діяльності державного службовця.

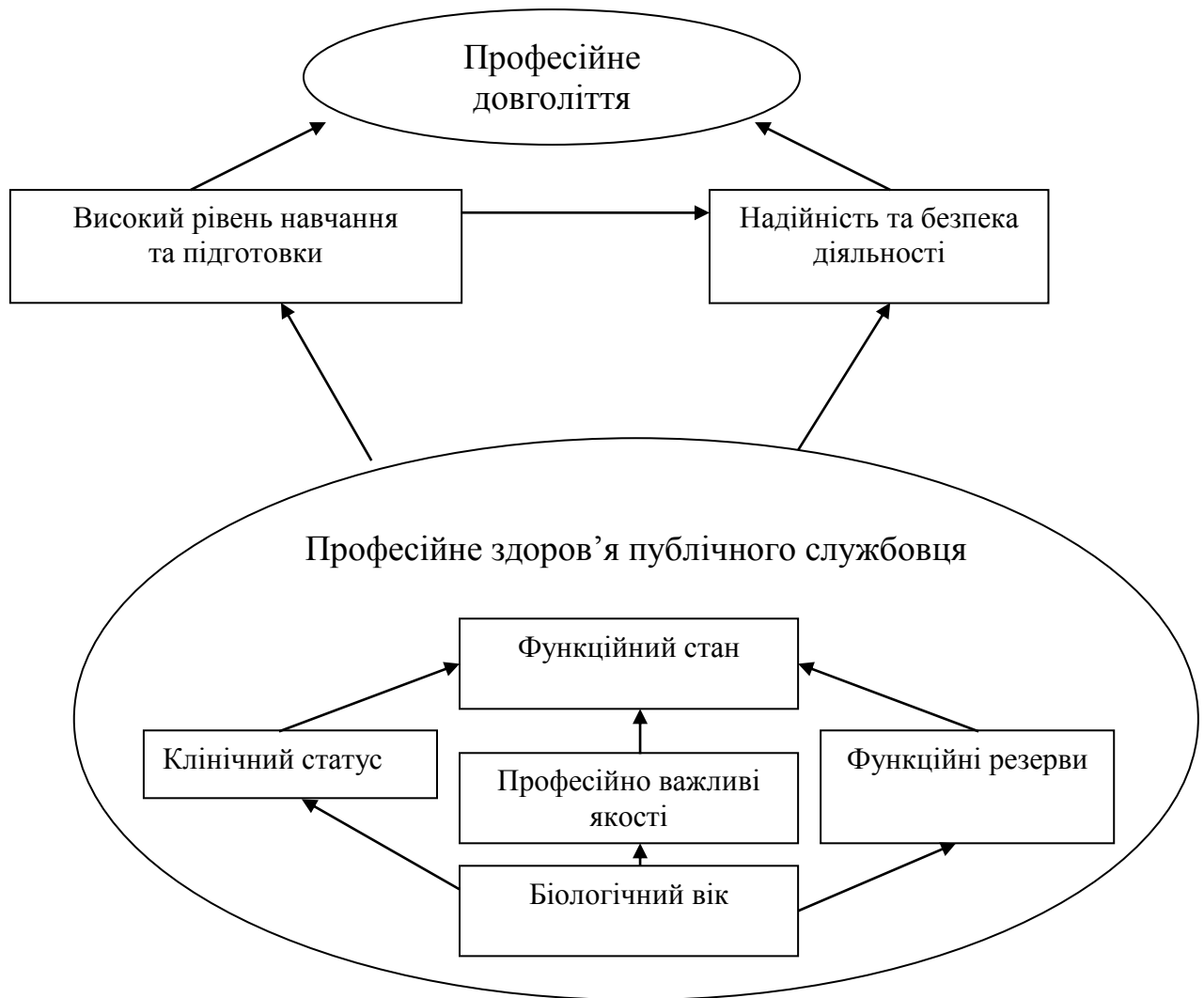

Рис. 3. Схема взаємовідносин структурних елементів професійного здоров'я та довголіття

Як свідчать дані рис. 3, основними характеристиками професійного здоров'я та довголіття є модальна та повна тривалість професійної діяльності, швидкість зменшення функційних (фізіологічних) резервів та підвищення потенційної ненадійності організму з віком. Динамічною компонентою здоров'я є функційний стан державного службовця, що зумовлює здійснення професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження. Професійне здоров'я доцільно розуміти як стан соматопсихічного, соціально-психологічного та морально-етичного благополуччя в системі публічного управління, що дає змогу виконувати професійні обов'язки з найменшими витратами й найбільшою ефективністю, за дії будь-яких чинників, що супроводжують професійну діяльність.

Професійне здоров'я доцільно розуміти як стан соматопсихічного, соціально-психологічного та морально-етичного благополуччя в системі публічного управління, що дає змогу виконувати професійні обов'язки з найменшими витратами і найбільшою ефективністю за дії будь-яких чинників, які супроводжують професійну діяльність.

Виходячи з цього, нами виокремлено основні компоненти професійного здоров'я фахівця публічного управління: соматопсихічне здоров'я (оптимальне співвідношення між психічними процесами і фізіологічними явищами організму); соціально-психологічне здоров'я (оптимальна взаємодія працівник-професійне середовище); морально-етичне здоров'я (слідування нормам, принципам, кодексу або статуту без шкоди для організму).

Доведено, що пріоритетними для України є дослідження таких аспектів, як подолання «примітивного меркантилізму» та «соціальної короткозорості» щодо професійного здоров'я.

Обґрунтовано потребу офіційного розуміння й визнання простої, на перший погляд, і суворої істини щодо того, що в системі публічного управління слід підтримувати високий рівень професійного здоров'я державних службовців.

Перспективи подальших розвідок. Дальші наукові розвідки порушеної в статті проблематики можуть стосуватися аналізу виокремлених нами двох груп чинників, що впливають на професійне

здоров'я, а саме: «внутрішні-зовнішні» та «позитивні-негативні». Крім цього, актуальним є дослідження впливу мобінгу та босингу на якісні складові професійного здоров'я державних службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пономаренко В. А. Психология жизни и труда летчика / Владимир Александрович Пономаренко. – М. : Воениздат, 1992. – 224 с.
2. Дудченко З. Ф. Психологические особенности поддержания профессионального здоровья (на примере преподавателей вузов) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / Дудченко Зоя Фадеевна. – Санкт-Петербург, 2003. – 184 с.
3. Билич Г. Л. Основы валеологии : учеб. / Г. Л. Билич, Л. В. Назарова. – СПб. : Водолей, 1998. – 558 с.
4. Психология профессионального здоровья : учеб. для вузов / [под ред. Г. С. Никифорова]. – СПб. : Питер, 2006. – 607 с. – (Серия «Учебник для вузов»).
5. Психическое здоровье: усиление борьбы с психическими расстройствами [Электронный ресурс] : информ. бюллетень / Всемир. организация здравоохранения. – 2010. – № 220, Сентябрь. – Режим доступа: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs220/ru/index.html>.
6. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини / Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 316 с.
7. Розин В. М. Здоровье как философская и социально-психологическая проблема / В. М. Розин // Мир психологи. – 2000. – № 1. – С. 12-31.
8. Секач М. Ф. Психология здоровья : учеб. пособие для высшей школы / Секач М. Ф. – 2-е изд. – М. : Академический проект ; Гаудеамус, 2005. – 192 с. – («Gaudeamus»).
9. Фесенкова Л. В. Мировоззренческий и научный статус валеологии (к проблеме построения общей теории здоровья) / Л. В. Фесенкова, А. Т. Шаталов // Философия здоровья. – М., 2001. – С. 111-130.
10. Филиппова Л. В. Педагогика здоровья : из опыта работы Центра здоровье формирующих образовательных технологий / Филиппова Л. В., Лебедев Ю. А. // Мир образования – образование в мире. – 2001. – № 1. – С. 82-86.
11. Елисеев В. В. Психосоматические заболевания : полный справочник / Елисеев В. В. — М. : Эксмо, 2003. – 605 с.
12. Іванашко О. Є. Професійна адаптація і професійне вигорання особистості / О. Є. Іванашко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 82-86.
13. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Р. Лазарус // Эмоциональный стресс. – Ленинград, 1970. – С. 178-209.

Statement of the problem. Effective performance of official duties by a public servant objectivists the problem of preserving his professional health, which is understood as a diagnostic criterion and aggregate of indicators of personal health to perform professional activities in state authorities, taking into

account the negative factors that accompany it. Moreover, an important condition for the preservation of professional health is the sustainability of the civil servant to stress factors, the ability to adapt to them and to choose the least harmful ways of health to respond to their actions.

Urgency. Most scientists consider professional health as an organism's property, which preserves the necessary compensatory and protective mechanisms, which ensure professional reliability and efficiency in all conditions of professional activity of the individual. In our opinion, the issue of defining professional health is not resolved not only because of its functional purpose (preservation of necessary compensatory and protective mechanisms for restoring the violation of the state of the organism), but also through the analysis of the factors that determine the peculiarities of professional health in the system of public administration.

The purpose of the article – to reveal the essence and structure of professional health in the system of public administration.

Our task was to study the problem of ambiguity of its relation with the traditional understanding of health in general is studied. The essence of professional health of the civil servant is determined and its main structural components are analyzed, in order to define its specifics.

Summary. Modern professional activities in the system of public administration can affect a civil servant both positively and negatively. Moreover, as a result of the influence of negative factors of labor, he may experience chronic exhaustion, emotional stress, and other manifestations that may affect his state of health during the performance of official duties and professional ability.

Conclusions and outcomes. Professional health is appropriate to be understood as a state of somatopsychic, socio-psychological and moral-ethical well-being in the system of public administration, which enables to perform professional duties with the least cost and the greatest efficiency, for the actions of any factors that accompany professional activity.